

Կիլիկիոյ ԿԱՐՈՎԼԻԿԱՆՈՒԵՐԸ

ԺԴ.

ՅՈՎՀԱՆՆԵԼԻ Դ. ԱՆԹԵՊՑԻ

1632 ԳԵԼԻ. 20. ԽԻ. — Ք 1621.

ԱՆԹԵՊՑԻ ՅԻՆԱՏԱԿԱՐԱՆՆԵՐԸ
(Դար. 81 էջն)

Բ

Զմբառի Թիւ. 331 Զեռագեշն, ու հաւամածոյ մքի
և Մասցցներու և Պատարազմանոցի մք, զաղա-
փառուած 1687-ին, Վանիու, Գեղզու թ. (Պիտի)
Կրդիրի համար, նորմած Աւետիս Վեր. ի ձեռնով:

Թագաւորօնների վերջը դրամ Յիշաւակարաննե-
րու շաբթին, քրք. 124 թ¹—135²:

(Կարմիր թանաքով) «Եւ արդ աստանօր գուղ-
նաքես[յ] բանիւք կամիմ դրիւ ծանուցանել ըղ-
դիպուտած Տանս կիլիկոյ քաղաքիս Սըսոյ, (ան-
թանաքով) վասն զի ի թիթի (= 1600) թվականիս
մերոյ, յաւուրս յառաջաւորելոյն սրբոյն Սարգսի
Զօրագարի, յաւուրս չարաթոյն, եկն ուն Աս-
քարուի անուն բազում զօրօք [յ] Անթապոյ, ի
վիրայ Սաւուիոյ, և սպան զՊարոն տեղույն, հան-
գերձ մեծամեծօքն, և եկն ի Սիխ, յաղագս Աօլ-
դայի անուաննեալ աղոստամբիցն, որոց զլուխ
նոցին Անդի օղլի ասէին, զօր բանութեամբ մը-
տարերէր տիրիւ յաշխարհիս Սըսոյ: Աը և սա ի
գալ Սարուենուն, ճգեալ զքաղաքս, փախեաւ,
և բնակիչք քաղաքիս՝ թողեալ զինչս և զստաց-
ուածս իւրեանց, առեալ զորգիսն և զընտանիսն
իւրեանց փախեան: Եւ թէզէտ չնորհքն Աստու-
ծոյ ազատեաց անփորձ զդասս հաւատացելոցն
ի չար բռնաւորէն կանամբք. Եւ անմեզ զա-
ռամբքն, բայց յընչից եւ ազգանաց եւ եկե-
ղեցական զարդուց չատ զակառութիւն եղաւ
քաղաքիս, որք կողոպտեցին չար և անօրէն
մարդակերպ զաղանքն: Նայ և գանձուց սուրբ
Լուսաւորչին անօթն և զարդս գեղեցկադոյնս և
բազում զարդս եկեղեցաց զտեալ ի պահարսնս
թարստեան, կողոպտեալ տարան չարագէմ զա-
ղանքն ընդ իւրեանս:

Խսկ զպարձանք պարձանաց մերոց, զԱսուրը
Աջերն հետ լուսաւորչին և այլ սրբութեամբն,
որք մի բարեմիտ և աստուածասէր Մինսս ա-
նուն, հետ իւր հղորօրդուոյն Տէր Ազար համա-
նային, որ էր լուսարար Սուրբ Աջերուն, զօր մե-
ծաւ հնարիւք և իմաստութեամբ, թողեալ զա-
մնայն ինչս իւր մարմնական, առեալ զդանձս
աստուածային, փախստեամբ ազատելով բիրէ ի
յլլանա այլըն աստուածասէր Մինսս: Եւ էր ի
սոյն ժամանակս յաջորդ և կաթուղիկոս հայրա-
պետական Աթոռոյն Սըսոյ ամենազովելի և չըր-
զաղունծ փառօք զարդարեալն ի յլլասուծոյ Տէր
Ազարիս, զոր փասն Սուրբ յերուապէմայ պատուց
եւէմ ամ նեռացեալ [յ] Աբուոյի թնդ Աւեւելս, և էր Ս-
Ալչն ի Աստանայ: Զինի երից ամաց եղեւ զալուս-
նորս ի Հալապ:

Սոյնողէս և ես նուասսս Յովհաննէս վարդա-
ուհոս Անդէղցի, աշակերտ նորին, [ի] Սեփասիս
եկեալ առ իմն ի Հալապ, Ե. (=500) կարմիր սո-
կով Սուրբ յերուապէմայ համար, որ և առաք-
եաց զիս ի Սուրբ յերուապէմ, ընդ ֆաւելթ նովիս-
կոսմի երուապէմացոց և այլ հաւատարիմ և
նարտարախօս արամբք գնացաք ընդ պարտա-
տէր զրիաննան(!). զոմանս աղաչելով, զոմանս
տեղուց փաշայով երկեցուցեալ, զորոց զրնաւն
տէրք, զորոց զիկսն, և զինարեցածն զոր վճա-
րիցաք եղի ժԶ.Ռ. (= 16,000) մառչիլ, որ է զու-
ռուչ. և բազում արզիւնս եկեղեցւոյ զարդուց
աղոտեցաք ի գրաւոյ տեղեացն, և ուրախու-
թեամբ Զատիկ արարեալ փառաւորեցաք զան-
ման թագաւորն զՊիտիսսս:

Խսկ ի գառնալս մեր ի Հալապ, բերաք զՊամիի
մնացած պարտքիրոյն Ը.Ռ. (= 8000) սոկի, որ
մնաց եւ ժԶ.Ռ. (= 16,000) վճարած, զոր բերեալ
սոսաջի Տեսան Տէր Աղարիս կաթողիկոսին, զոր
ահսիալ զրազմութիւն պարտուցն զուէր ահազին
ձայնիւ եւ ոգւոց հանեալ հիանայր թէ ո'րուէս
է յեալ այսքան պարտաս:

Եւ մինչդու այս վարանումս էաք, յանկաբ-
ձակի եղի սմա հիւանդանալ, վասն զի սաստիկ
մահարամամ կայր, և այսպէս հինգ օր ի մո-
հին անկեալ աւանդեաց զհոգին առ Ասուուած,
և խաւար կալաւ զսուն Հայոց որ այսպիսի
ուայձառ արիգակնէս զրկեցաք: Վասն օրոյ և ես
որբացեալս ի քաջցրատեսիլ հօրս, Յօվհաննէս
վարդապետոս, բազում ողրով եղի ի գիր հանգըս-
տեան, որոյ կենդանի աղօթք և օրնութիւնն ի
վիրայ մեր միշտ եղիցի, և զհոգի նմին ընդ եր-
կոտասան սուրբ Առաքելոցն զասեսցէ Տէր Քիւ-
տառ, ամէն:

Վասն զի այսպէս եղի մահ լուսաւոր հոգւոյն:
ի թէ (= 1601) թվականին, այր յինանեալ նըս-
տաւ յաթոռ ամս ժէ (= 17): Եւ այսպէս զինի
նին ամսոյ եւ ես եկի ի Հալապայ եկի յիշանայ
միշտարել զաթոսակալ քահանայն և զիշանա-
սըն կիլիկեցւոց, որ աստ Աստանայ ժողովեալ
էին, զօր և զինի բազմադիմի միտիթարական
բանից, ազար կուտեալ բոլոր բնակիչէք գաւառիս
ի վիրան իմ թէ մի վասն Աստուծոյ առաջնորդ
հայրենի Աթոռոյ քո, վասնզի և ես իսոյն աթո-
ռոյ էի վարժեալ ի մանկութեամբ, և այսպէս
հարիւ արկին զանձն իմ ի լուծա աստուածային
ի հաւանկցուցին կրկնի շնուռթիւն առնել Սուրբ
Լուսաւորչի Աթոռոյն: որ եւ ողրօմութեամբն
Աստուծոյ բարձաք զՍուրբ Աջն, այլ սրբու-
թեամբն հանդերձ, ուրախութեամբ և ցնծու-
թեամբ, որք եւ էկն ընդ իս Սեփասննս նպիս-
կուան: Աստանայ և Միւրիշ նպիսկուան Զէրենոյ,
Սուրբի նպիսկուան Հաննոյ, և այլ քահանայք և
իշխանք: զօր բերեալ հասուցաք իւր բնական
հանդիսան, և կարողութեամբն Աստուծոյ, ա-
զօթիւք և օրնութեամբ նոսուցին ի հայրապե-
տական Աթոռ զնուազեալ և զիկրէին ձնունդս
եկեղեցւոյ, զիս զՊովհաննէս փարզապիսո, թիբն
Թ-Ծ (= 1601): Որ և կարողութեամբն Աստու-
ծոյ, շնուռթեամբ և նորոգութեամբ կատարե-
ցաւ ամենայն ինչ:

Եւ ի մեջ (= 1605) թվին եկն ուն, զար Յանին ասէին, թի և Շի. և Ե. (= 1500) հատիակօք եկն նըստառ ի Միտ. և բնակիչք քաղաքին ամենեքան ի բերբն ամրացան, և չարաթեյն գաղանքն շատ անգամ հնարիցան և ոչինչ չհարացին առնել, ո՞չչափ եկին ամօթալից դառնային։ Բայց մինչեւ ցերեսուն օր նստառ, և ազա ի բեր զմթացիւ ամոց ցրուեալ ոչնչացաւ։ Բայց զինի կորըստան պիղծ զօրուն յիմարաբար փախառակամբ ի բերբն եւ ի քաղաքէ ի բերեանց՝ ի յլատան լցիւն լինէին ի յանէ չար բոնսաւրին Գանիլայ, վասն զի Աստան յազազ պահապանաց բոնսաւրին ամենայն կոզմանց ի նաև հաւաքեալ լինէին, այսպէս և մեր ժաղովուրզն Սրբոյ ի Աստան յազափալ եղնեւ վասն կրին գալստան պրդայն։ Եւ այս [յ]արժամ եղին եւ ի Կնարիս Էյի և անահի եւ ի բնակի եկի ի Աստան յաւուր Անոց եւ զիաւուր ազիցն։

Եղեւ յաւուր նաւանուրպաց պանցն, զինի երկու չարաբուցն, յանկարածիի եկն չարահամբան թաւիլ իւր պիղծ վոհմականօքն, եկն ի Մամեսին, և անտի յլատանայ, զգր եւեալ յլատանու զօրքն ընդ առաջ, և ոչ կարացին զեկմ ունել, այլ բախելով զմիմեանս եկեալ հասին ի կարենն դուռն բաղադին, և արտաքայ զրանն մարտկոց արարեալ ինքեանց՝ զգրուս իւրեանց ի վերայ հաստատեալ, և ի մէջ մարտկոցին զողեալ՝ արտաքուս ի ներքս կապարընկէցն լինէին։ Նոյնպէս և քաղաքացիքն ի ներքուսու Զբազում աւուր և ոչ կարացին խաստել զմարտկոց նոցին կամ զգրուս նոցաւ։ Մինչ մի ժողովեալ Պդլեսնարնակ հնաւեակ զօրուն զոր զիօնպայք անուանէին, զոր եկեալ նոքա քաղում խրոխտահօքն կամեկին ցրուել զմարտկոց նոցաւ, և արարին խեկ, զի յաւուր միում, վազ ընդ առաւոս, իրը զզար մնջուաց [յ]արձակեցան ի վերայ նոցա կապարընկէց լինելով առ նոսա, ցրուեալ զմարտկոց նոցաւ փախստական արարին ի Կարենին։ Բայց ձիւաւոր զօրքն քաղաքացիք յիմարաբէս զինեւ Սիլվային եկեալ յաղագս աւարի, և ուսնահարութիւն արարեալ ոչ կարացին մղել ի պատերազմ, վասն զի չարակերպ գաղանքն յորժամ տեսին զեղեալ դորձան, զարթեան որդէս նես ի կապարձից, և անագին զոհմամբ յառաջ մղեալ ի պատերազմ զինեւ նոցաւ։ Եւ օրի եւ արելպակոն ծագման ժաման, և ի երկոցունց կողմանց ճայթմանց ճայնինքն իւր զօր կատարածի զլուզքս անարեկ առնէր, և այսպէս յազիւարեալ քաղաքացիքն ի նոցանէ յիսոս ընկրկեալ, սմանք ձիուր ի չուրէն անկան, սմանք զժիս ձեղեալ փախստան։ Խեկ նոքա զմարտկոցն իւր առաջ անարեկ առնէր, և այսպէս յազիւարեալ քաղաքացիքն ի նոցանէ ի սեագունեց զօրացն ի Ախլայիին էր որիք 2. (= 80) հնանաւորը, թո՞ղ զանչանան։ Եւ այսպէս ի մեծ վասանի անկաւ քաղաքը Աստանայ ի յանէ չարաթեյն հնինցն։ Եւ մինչ [և, ի] Մաղլիագուն երկարեցան զաւ նոցաւ, նոքա արտաքայ և սորս ի ներքուսու քաղում հնարս հնարեցան զեղեան անցանել և ոչ կարացին։ զի սորս զդէմ ունէին նոցաւ։ Բայց բան

մարգարէին զէոյ եղի առ մեզ որ առէ, եթէ ոչ Տէր պահէ զքաղաքը, ի նանիր տքնին պահապանըննոցայ, վասն անհուն և համաստարած զիսն [յ]որ քաղաքացիք յուսացեալ էին, զի իրրեւ զիվրատէս յոլափազոյն էր գեսան, բայց [յ]աւելու Խալիքաղին այնին նուազեցաւ ջուրն զիսըն, մինչ զի չարաբարոյ զօրքն ամենեքան ընդ զիսն անցանելով [յ]արձակեցան որդէս զմարախ ընդ քաղաքակողն և քաղաքացիք զօրքն առ ամին գետոյն արեամբ թաւալեալ լինէին, և քաղումը արիւնանիրկ և խայեալ մարինովք ի քաղաքն անկեալ լինէին, և այսպէս [յ]աւուրու նազկիազրգին, յուզէմ մինչեւ ցերեկոյ, լցեալ եղին պաղչու միջնին, և ի քաղաքն ոչ մասին յաւուր յայնմիկ մինչեւ ցերեկոյ։ Բայց Գիլաւարը քաղաքին ընդ այլ մեծամեծան ո՞չ կարացին կալ, այլ ձգեալ զուռն և զատացաւած ի միջնարերան և փախստան, ոյնոգիս և բոլոր ամենայն բնակիչքն ի բերդն ամրացան, նաև մեր Սրբոյ ժաղովուրդքն ի բերբն մասին և բաղումք ի գուրս մնացին։ նուու զիս առ լուլ աղանձին մասնի ի բերբն եւ ոչ մին, այլ եսու զարկդ եւ զատպանակ Սուրբ Լուսուրոյն հանգերձ ամենայն սրբութեամբն ի ձեռն հաւատարիմ և աստուածատէր առն [յ]առաջասացեալ, մնչպի։ Մինասա[յ] ի բերբն, եւ ես կացեալ մինչ ի յառաջին ժամ գիշերոյ շիւարեալ զիմօք անկեալ կայի լաւագին, մինչ [և] որ ի բնամցն Աստուածոյ բացեալ եղին դրուեալ Կարմելի և աստ ի Սիսու ի Միտ խեկ չար բոնսաւրի լինէին ամսաւրի համար զմարտկոցն ամենայն, և ազա զին հնատ ի բերբն եղեալ քրիստոնէից, եւ առեալ զդինս նոցաւ եթող զնոսա, եւ եւենու օր նոսա յլեսանայ], եւ ելեալ զնաց մեծ աւարաւ։

Ք.

Լուսրոնացւոյ Պատուազի Մեկնուրեան օրինակ մը, զրուած Սիս, ընդ հովանեաւ Ս. Լուսուրոյի, ԶՀ=1324ին, զոր սատացած է Անրէօզի Յօհաննէս կաթողիկոս։ Սիս, Վատիկանի Մատենազարնին, թիւ 84, էջ 184։

— « Ծնդ առաջին և ընդ միջին գրաւզացն և ստացւազցն աստուածեղէն տառիս եւ սուրը կոտակիս եւ զիկրջին և զնուազեալ ձնունդու նեկեղեցւոյ, զՅանիաննէս վրդս։ Անրպից մնամբ եւ վարժմանը Կիլիկիյիցի, որ ի Հնորհաւոք ամենազար սուրը հոգունյ կարգեալ վիրատեսուչ կաթողիկոս այսմ նահանցիս աստուածատօնհ մայրաքազաքի մը Սրբայ անսեալ զուրը մատենաս զայտ առ մեզ հասեալ ի յառաջին հարցն մեր ի Սրբոյն ներսէօկ Լուսրոնացւոյ և ընդ նոյն ժամանակա եղեալ աստուածատօնի մագուրացն մեր Բաղրամանաց և խաչի զաւրացեալ իշխանացն մեր մինչեւ ցաւ մեզ հասեալ կամ քարտառոչոր անձկութեամբ իւրէ զայր և զեղրայր ի տարաշխաբէի եղեալ աշխարհացն առ

Ս. ՅԱԿՈԲԻ ՆԵՐՍԵՆ

Ք. Ա. Ռ. Ա. Ս. Ա. Խ. Վ. Հ.

Մըսակ արագ կ'անցին օրեր....

Ամեն . Տ. Եղիշէ Դուրեան Ս. Պատրիարքի վախ-
ճանան բառառուն օրերը լրացած էին Յանձնի 6.
Առաջ , բայց պատշաճ զատուեցաւ Հոգեգալտուն
տօկին (Յանձնի 8) կատարել զայն :

Երուսաղեմի մէջ Հոգեգալտունը կը սօնեմ Ս.
Փրկիչ Պանքը . Աւետարանի Ա. Երևանան շատ մօ-
տիք կ'եմ մը :

Ներ . Տ. Մկրտիչ նպա . Աղանունին էր հանդի-
սողին ու պատարագին Յենսեկոստէի :

Ս. Փրկիչ զայթիք վայելչօրին զրգագրուած էր .
Դուրս Սրբազնութիւն , իշխանիք և մեզաց մօզամիւն
խորիս ողարմի ասացէք ինչ հոգ և մասօթի
կեզաւ Յովհաննիսիուն , ինչ ձեռնուած եղաւ ա-
շակերտաւ մանկանցն , այլ և թախանձանաւաք
պատճառ նեղաւ որդուցու մեր լի սրբիւ աստուած
ողարմի ասեամի յշխանիք ի մաքրավույ յազաւու-
ժեր , և Տէր Աստուած մեր ձեզ յիշազաց կ'ը-
զգորմի աստացաց օրդունցի իւր միւսունուած զա-
լըստանն , ամէն Հայր մեր որ յերկինաւ :

Եզեւ նորոգումն առը հոսկին թէնի (= 1618)

թէնիկանուն մեր , ի մայրական Հայոց , ձեռամբ
և հրամանան նուասազան Յովհաննին կարողինալի .
յիշազգդ և Աղօրմի ասոզքդ յիշխան իշխիք և ո-
գործութիւն զայիք ի թէ . Այ . մերոյ , որ է աւր-
նակ անդրաւ յաւետնին . ամէն :

Դ .

Ս. Յակոբի թիւ 958 Հետաքրէն , ուր Տ. Պատա . Է
Վ. Երրուածութիւնն ... Աւետարակի գրչիս , նոտագրուած
Անդրեացի , գրչուն 1586-ին :

— Փա՛ռք Փրկին և յիշառակ Դրչին ,
Աստուած ողարմի զրցոց սաւազողին ,
Տէր Ազարիայ Հայոց Վերապիտողի ,
Քազակ Հրանուր բարանայտեսի .

զիս զթոպանէն աշակերտ ստրին

աղաչէն յիշխէ ի առը մատնենանը (sic) ի

Քերականին որոյ անունըն այսպէս կոչի ,

զի լոյսառու է սոյ մանկանց Միոնի .

ևս առաւել զրցոց աշակերտի ,

որոց ոչ թափի բան ի սոյն Տառի ,

փափագոզացն չերմեռառնդ սրտի .

Զձնու աղաչէն եղբայրը նազինի ,

Հանդիպոզացդ յայս բուռասասնի ,

Երր ընթեռնուք յայս գտիք բան ի սոյ .

յիշան առնէք զուք զմիզ արժանի :

Զյուսառուն հայկազան ողարմի ,

Զզլզարիայ բարօւնին բարի .

Զիս զաշակերտ և զժառաւ սորին ,

որ զասկաւ զիս զրեցի .

և միւս զըլաւ լըզայ հաւարեցի ,

փափագանաց ևս իմեց Հասի ,

զիսանան Տիառն իմ կատարեցի :

Թուականիս թ . և լին .

և աւելորդ կայր ի յայում ամի (թէնի=1586)

որ զասկաւ զիս յաւարտ Հանի ,

աւրնենաւ է Աստուած Համայնի . Ամէն :

Դարձեաւ աղաչէն զեզ կերպայրը որ ի սիստ-

լանց և ի պահասութեան նաւարիս առնեցա-

զիք լինիք , զի թէ չե՞շան և թէ կառ և թէ կիտ ,

և առարկիտ , և այլ որ ինչ առաւես կայ ի սոր-

մա զու իմաստուն և նարար մատւք քննեալ .

զի ևս իմաստ առաւարանօք զրեցի . զի ոչ թա-

նար ունէք եւ ոչ չիքուն ի վերայ ննիս և ի

վերայ բարըն հաւարեցի . այնոր համար արհես-

տին փայլ չեղայ :

Բ .